

Izvorni članak UDK 130.11:141.32Jaspers, K.
Primljeno 8. 9. 2009.

Ljilja Budimir

Zeleni trg 3a, HR-10000 Zagreb
ljbudimir@net.hr

Mogućnost održivosti filozofske antropologije kod Karla Jaspersa

Sažetak

Iz antropoloških (po)stavki Jaspersove filozofije egzistencije: egzistencija – čovjekova mogućnost i čovjek – moguća egzistencija, iščitava se njegov stav prema filozofskoj antropologiji. Naime, po mogućnosti(ma) je čovjek otvorena egzistencijalna stvarnost »suprotstavljena« svim pokušajima stvaranja zatvorene slike o njemu. Čovjekova je sloboda njegov do kraja neotkriveni bitak po kojemu on ne može biti predmet istraživanja. S obzirom na to da Jaspers svojom filozofijom egzistencije odbija mogućnost postizanja cjelovitog i zaokruženog znanja o čovjeku i njegovu bitku, kao i mogućnost postuliranja posebnog aspekta o čovjeku i fiksiranje spoznanje o njemu, njegova je filozofija svojevrsna kritika filozofske antropologije, odnosno antropološke teorije cjeline.

Ključne riječi

Karl Jaspers, čovjek, egzistencija, filozofija egzistencije, filozofska antropologija, sloboda

»Točno znanje nikada ne može prodrijeti tako duboko
da osoba više ne postoji u svojoj tajanstvenosti (...)«

Karl Jaspers

Uvod

Je li moguće govoriti o zastupljenosti filozofske antropologije unutar Jaspersove filozofije egzistencije, a ukoliko je zastupljena, je li uopće održiva? Prihvaća li Jaspers filozofsku antropologiju kao takvu? Ovdje je nezaobilažan osvrt na egzistenciju kao čovjekovu mogućnost i na čovjeka kao moguću egzistenciju kako bi se izvukle antropološke okosnice unutar Jaspersove filozofije egzistencije te se odredio njegov stav prema filozofskoj antropologiji. Po njemu, čovjek nije predmet koji bi se mogao empirijski istražiti, ali ni na apstraktan način u potpunosti odrediti: »(...) mi ne možemo znati što smo mi zapravo«. ¹ Naime čovjek je mogućnost, a sloboda je, kao njegov do kraja neotkriveni bitak, izvor mogućnosti.

¹

William A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, u: Paul Arthur Schilpp (Hrsg.), *Karl Jaspers*, W. Kohlham-

mer Verlag, Stuttgart 1957., str. 515–531, ovdje str. 516.

Uz osvrt na Jaspersova djela,² naznačit će se i kako pojedini autori (E. Lehner, E. Kiss, W. A. Earle, O. F. Bollnow, H. Fahrenbach) shvaćaju Jaspersov odnos prema filozofskoj antropologiji.

1. Egzistencijalno-antropološka (po)stavka: *egzistencija – čovjekova mogućnost*

Bez egzistencije, čovjek je bez mogućnosti; dakle, egzistirati znači biti u mogućnosti. A o kakvoj ili kakvim je mogućnostima riječ? Egzistirati znači biti u mogućnosti komuniciranja, upoznavanja, postajanja i sebeostvarivanja. Mogućnost komunikacije otvara čovjeku mogućnost upoznavanja; mogućnost upoznavanja otvara mu mogućnost postajanja; mogućnost postajanja otvara mu mogućnost sebeostvarivanja. Nijedna ova mogućnost ne može bez drugih; u istom su *lanču*; zanemarivanje jedne značilo bi zanemarivanje svih, a to vodi k zanemarivanju samoga sebe. Egzistencija je čovjekova *nosiva* mogućnost; bez nje je čovjek bez svake druge mogućnosti, pa i bez samoga sebe. Onaj tko ne egzistira, ne može ni komunicirati, a bez komunikacije nema ni sebeostvarivanja.

1.1. Egzistirati – komunicirati – upoznavati – postajati – ostvarivati

Egzistiramo kako bismo se ostvarili. A što znači *ostvariti se*? Kada smo sigurni da smo se ostvarili? Nužnosti egzistiranja jesu: komunikacija, upoznavanje, postajanje i ostvarivanje. Bez ostvarivanja, egzistencija ostaje na razini pukog opstanka. Stoga ona mora *egzistirati*: u slobodi odlučiti o onome što ona kao mogućnost jest i može biti.³ Je li egzistencija bez ovih nužnosti egzistiranja smislena? Ako da, u čemu joj je smisao? Je li joj smisao u gubljenju same sebe?

Čovjek kao egzistencija prije je svijeta i izvan svijeta, ali je i u svijetu, kao i transcendencija.⁴ Radi nadilaženja samoga sebe i svijeta, čovjek je nepredmetan i nesaglediv u potpunosti.

»Ali presežući sve, čovjek je *znalac* koji je uvijek još *više od onoga što o sebi zna*. Samo njegovo znanje donosi mu opet novu mogućnost, tako da on time što sebe poima, opet postaje netko drugi. Zato je čovjek to što o sebi zna samo s jedne strane svoga bića; kao znani bitak, on još nije to što sâm stvarno jest.«⁵

Čovjek ne može samoga sebe do kraja otkriti niti može biti do kraja otkriven. I što je onda čovjek? Čovjek je mogućnost, a i njegova je egzistencija zapravo njegova mogućnost.

1.2. Čovjek i njegov do kraja neotkriveni bitak – čovjekova sloboda

Iako je *nositelj* čovjekove neotkrivenosti, zagonetnosti i *neograničenosti*, »(...) ljudski je bitak *čvorište* svega opstanka, u kojem nam se sve spaja i iz kojega nam je sve drugo shvatljivo.«⁶ Je li taj bitak egzistencija ili sloboda? Budući da je čovjek samom sebi shvatljiv iz svoje slobode, njegova je sloboda izvor mogućnosti, a izvor slobode je u transcendenciji. Prema tome, čovjekov je bitak sloboda njegove egzistencije. A s obzirom na svoje *izvorište*,⁷ sloboda nikada nije zaokružena; ostaje otvorena, nikada do kraja određena, inače ne bi bila sloboda. Stoga nam kao takva nalaže »opreznost« u otkrivanju, a posebno u »određivanju« nas samih. »Jer ukoliko mi sebe istražujemo, ne vidimo više slobodu, nego takobitak, konačnost, oblik, vezu, uzročnu nužnost. A naša je sloboda ono iz čega mi postajemo svjesni svega ljudskoga bitka.«⁸ Istražujući

samoga sebe, čovjek je na granici slobode te zapada u *ne-slobodu*: u konačnost i uzročnu nužnost, oduzeto mu je njegovo sebstvo jer je doveden do *ne-slobode*. Što je s njegovim bitkom? Bitak mu je *zarobljen*, jer mu je oduzeta sloboda, a samim tim i svaka mogućnost. A oduzimanje slobode i mogućnosti čovjeku znači ugrožavanje njegove egzistencije kao *nosive* mogućnosti. Naime, egzistencija *jest* i ostaje *mogućnost*,⁹ što znači da ostaje do kraja neshvat-

2

Njegovi tekstovi u kojima je nezanemarljivo doprinos filozofskoj antropologiji jesu: *Allgemeine Psychopathologie* (1913.), 6. Teil: »Das Ganze des Menschseins« (1–3, str. 624–651); *Die geistige Situation der Zeit* (1931.), Abschnitt IV: »Wie heute das Menschsein begriffen wird« (str. 134–151); *Philosophie* (1932.), Band I: »Existenzerhellung«, Band III: »Metaphysik«, *Der philosophische Glaube* (1948.), 3. Vorlesung: »Der Mensch« (str. 47–69); *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (1949.), I. Teil, 3: »Vorgeschichte« (str. 49–67); *Einführung in die Philosophie* (1953.), VI: »Der Mensch« (str. 62–72); *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung* (1962.), 6. Teil: »Befreiung und Freiheit des Menschen heute« (str. 429–476); *Kleine Schule des philosophischen Denkens* (1965.), IV: »Der Mensch« (str. 56–67), VIII: »Psychologie und Soziologie« (str. 106–117). (Usp. Helmut Fahrenbach, »'Philosophische Anthropologie' und 'Existenzerhellung'. Ein nachträglicher Diskurs zwischen H. Plessner und K. Jaspers«, u: Jürgen Friedrich, Bernd Westermann (Hrsg.), *Unter offenem Horizont. Anthropologie nach Helmuth Plessner*. Mit einem Geleitwort von Dietrich Goldschmidt, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1995., str. 75–94, ovdje str. 94).

3

Usp. Karl Löwith, »Die geistige Situation der Zeit«, u: Hans Saner (Hrsg.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, R. Piper & Co. Verlag, München 1973., str. 142–152, ovdje str. 143.

4

Usp. Karl Jaspers, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, R. Piper & Co. Verlag, München 1962., str. 451.

5

Karl Jaspers, *Philosophie*. Band I: *Philosophische Weltorientierung*, Band II: *Existenzerhellung*, Band III: *Metaphysik*, Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York⁴1973., ovdje Band III, str. 186–187.

6

Ibid., str. 187.

7

Transcendencija je *izvorište* čovjekove egzistencije i slobode. Stoga, »(...) egzistencija jest samo u odnosu na transcendenciju ili uopće nije.« (K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 6). Nužnost povezanosti čovjeka i trans-

cendencije Jaspers opravdava kroz *filozofsku vjeru* koja je *signum* čovjekove slobode. Kao vjera u svoje mogućnosti, filozofska vjera ohrabruje čovjeka na njegovu putu prema *izvorištu* u kojem je moguće njegovo potpuno ostvarenje. O tome vidjeti: K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, posebno str. 66–69; K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, posebno str. 1–18; Richard Wisser, *Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju. Predavanja i članci*, KruZak, Zagreb 2000., str. 23–56; Stjepan Kušar, *Spoznaja Boga u filozofiji religije. B. Welte i božanski Bog*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996., str. 65–86; Ante Kusić, *Humanizam i kršćanstvo*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1995., str. 51–81; Josip Kribl, *Sloboda u egzistencijalnoj filozofiji Sorena Kierkegaarda, Nikolaja Berdjajeva, Karla Jaspersa, Gabriela Marcela*, Zagreb 1974., str. 77–78 i 81–83; Ivan Kordić, *O biti istine. Filozofske studije*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1996., str. 77–79.

Važno je istaknuti da Jaspers nije ni sistematičan ni dosljedan u poimanju i »obrazlaganju« transcendencije i njene naravi. Ona kod njega ima tri važne razine značenja: a) zbiljska Transcendencija ili Transcendencija svih transcendencija, b) transcendencija svih imanentnih načina obuhvatnoga: opstanka, svijesti uopće, duha i svijeta i c) Transcendencija kao sinonim za Boga ili Bog kao šifra Transcendencije. O prve dvije razine značenja vidjeti: K. Jaspers, *Von der Wahrheit. Philosophische Logik. Erster Band*, R. Piper & Co. Verlag, München 1947., str. 107–113; a o trećoj razini značenja vidjeti: K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 28–42; K. Jaspers, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, str. 213–219.

Po Jaspersu transcendencija jest i ostaje *neodređena*. (Usp. Johannes Ries, »Menschliche Existenz bei Jaspers«, *Die neue Ordnung 4* (1950), str. 525–533, ovdje str. 529).

8

K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 58.

9

Usp. K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 187. Kao *trajna* mogućnost, egzistencija je čovjekova *zadaca* otkrivanja i življenja slobode. (Usp. Krešimir Čvrljak, »Od egzistencijalnog nemira do istine egzistencije. O gled o Jaspersovoj filozofiji«, *Filozofska istraživanja* 14 (3/1985), str. 555–565, ovdje str. 557).

ljiva. Iz toga proizlazi nemogućnost znanstvenog obuhvaćanja i shvaćanja čovjeka u cijelosti; kada bi o sebi znao sve, čovjek više ne bi bio čovjek.¹⁰ Isto tako, kada bi ljudski bitak bilo moguće cjelovito shvatiti, on više ne bi bio ni *bitak* ni *ljudski*. Svaka je naša spoznaja i znanje o njemu partikularno. »S obzirom na to da znanje otvara nove mogućnosti, mi nikada ne možemo znati što smo.«¹¹ Prema tome, svako je znanje ujedno nova mogućnost, a nikad zaokružena cjelina znanja.

Shvatiti čovjeka znači shvatiti ljudski bitak, jer je upravo bitak ne samo *čvorište* svega nego i *polazište (izvorište)* iz kojega nam sve drugo postaje shvatljivo. Čovjek je, kao i njegov opstanak, u kretanju i nedovršen.¹² Budući da je čovjek u kretanju, njegova je egzistencija i po tome mogućnost. Dakle, čovjekovo je *kretanje* također dokaz njegove otvorenosti, slobode i njegovih mogućnosti. On nije *nepomični*, fiksirani opstanak; njegov puki opstanak podliježe imperativu kretanja, daljnjeg razvoja i *napretka*. »Pošto jedinstvo šifre ljudskoga bitka nije u čovjeku koji samo *ovdje* jest, ono izrasta iz strasti neuvjetovanoga, u kojoj opstanak postaje čovjek kao egzistencija koja se *sjedinja* sa svojom *prirodom* i sa svojim *svijetom*.«¹³ Znači, postajanje pukog opstanka *egzistencijom* pruža čovjeku mogućnost sjedinjenja sa svojom prirodom i sa svojim svijetom; bez toga sjedinjenja, egzistencija pred mogućnostima ostaje slijepa. »Kao što bez osjetilnosti i bez svijeta nema prisutnosti, nego samo mogućnosti egzistencije, tako ni bez egzistencije nema ljudskoga bitka jednog osjetilnog opstanka svijeta.«¹⁴ Može li puki opstanak postati egzistencija bez sjedinjenja sa svojom prirodom i sa svojim svijetom? Ukazujući na potrebu osjetilnosti i svijeta bez kojih nema prisutnosti egzistencije, Jaspers ne zanemaruje čovjekovu *tjelesnu dimenziju*,¹⁵ iako o njoj ne govori eksplicitno i sistematično.

2. Antropološko-egzistencijalna (po)stavka: *čovjek – moguća egzistencija*

Za razliku od svog *izvorišta – transcendencije* čiji je specifikum *zbiljnost*, čovjeka i njegovu egzistenciju karakterizira *mogućnost*. A iz mogućnosti proizlazi zaključak: »Čovjek zapravo nije egzistencija, nego je uvijek moguća egzistencija.«¹⁶ Mogućnost je bitna karakteristika egzistencije, jer bez mogućnosti nema njenog *razvoja*. Kao šifra, čovjek je uvijek neiscrpna mogućnost.¹⁷ I mogućnosti su na neki način dokaz čovjekove nedokučivosti i *nezatvorenosti*. »Čovjek se odlikuje kroz to što u svemu sudjeluje. On je opstanak, svijest uopće i moguća egzistencija u jednom.«¹⁸ Svaka razina njegova bitka, koliko ga *otkriva*, još ga više i *sakriva* njemu samom i drugima. »(...) Što je čovjek, pitanje je na svakoj razini znanja o bitku na koje se odgovara, a na kraju se otkriva u šifri njegova pojedinačnog bitka u njegovoj transcendenciji.«¹⁹ Nema općenitog i čvrstog određenja *što je čovjek*; svaki je čovjek u svojoj slobodi jedinstven i nezamjenjiv.

2.1. Čovjek u labirintu zagonetnoga i neiscrpnoga

Razmišljati o čovjeku, njegovu bitku i sakupljati spoznaje o njemu, implicira da nikada ne smijemo napustiti ideju cjeline, jer bismo u protivnom zalutali u površnostima partikularnih spoznaja. »Predočiti obuhvatno koje smo mi (opstanak, svijest uopće, duh – um i egzistencija), temelj je filozofije ljudskoga bitka.«²⁰ Čovjek je u opstanku moguća egzistencija sjedinjena sa svojom prirodom i sa svojim svijetom (kao biće osjećaja, težnji i nagona i kao tjelesno

biće) te prožeta stvarnostima i mogućnostima slobode, (raz)uma, (samo)volje i (ne)etičnosti kako bi komunicirala sebe s drugim(a) i kako bi, otkrivajući se, zapravo se tražila i nalazila odnosno ostvarivala se.

Je li sloboda čovjekova karakteristika koja mu daje poseban položaj u svijetu i prirodi? Sloboda je ljudski bitak te se provlači kroz sve razine obuhvatnoga koje smo mi; bez nje bi svaka razina obuhvatnoga blijedjela i postajala površnom. »On [čovjek, Lj. B.] je otvorena mogućnost i radi toga nedovršen, jer je uvijek više od onoga što kao ostvarenje predstavlja.«²¹ A to »više« kao cjelina nedostižno je našoj spoznaji te nas ono, kao znak slobode, upućuje na čovjekove sfere koje su »iznad« njega samoga. Jaspers razlikuje dva aspekta odgovora na pitanje *što je čovjek*:

- a) empirijska stvarnost i kao takav dostupan je znanstvenom istraživanju, ali mu je oduzeta sloboda;
- b) biće koje bi se trebalo rasvijetljavati iz svojih izvora, i to pomoću načina obuhvatnoga kako bi spoznao odakle dolazi i kamo ide.²²

10

Usp. Erik Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens. Grundzüge einer Kritik der Philosophischen Anthropologie bei Karl Jaspers*, Ergon Verlag, Würzburg 2006., str. 98.

11

Ibid.

12

Usp. ibid.

13

K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 190.

14

Ibid.

15

O tome vidjeti: K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 53–54; K. Jaspers, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, str. 446; K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 87; K. Jaspers, *Kleine Schule des philosophischen Denkens*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1974., str. 58; K. Jaspers, *Von Ursprung und Ziel der Geschichte*, R. Piper & Co. Verlag, München 1963., str. 58.

Iako je u Jaspersovu opusu nezanemariva čovjekova tjelesna dimenzija, ipak se ovdje nećemo na njoj zadržavati, i to stoga što su nam polazište i baza *egzistencija* i *mogućnost* kao »otvoreni konstrukti« ljudskoga bitka i »potvrđnice« čovjekove nepredmetnosti i cjelovite neodredivosti.

16

Artur Szcepanik, *Gott als absolute Transzendenz. Die Verborgenheit Gottes in der Philosophie von Karl Jaspers*, Herbert Utz Verlag, München 2005., str. 31.

17

Usp. K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 170.

18

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 101.

19

K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 173. Postavljati pitanje o čovjeku znači »(...) pitati o njemu kao cjelovitom, jedinstvenom biću koje se kao takvo razlikuje od svih ostalih bića, tj. o onom po čemu čovjek jest čovjek. To znači pitati o biti (essentia, Wesen) njegova bića i postojanja (existentia, Sein)«. (Nikola Skledar, *Čovjekov opstanak. Uvod u antropologiju*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996., str. 58).

20

Karl Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York⁸1965., str. 632.

21

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 105.

22

Usp. ibid. Ta dva međusobno povezana aspekta navodi i O. F. Bollnow: empirijski pojedinačno-znanstveni i egzistencijalno-rasvijetljavajući. (Usp. Otto Friedrich Bollnow, »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie. Versuch einer Auseinandersetzung mit Karl Jaspers«, u: H. Saner (Hrsg.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, str. 185–223, ovdje str. 189). »Dva nam puta pokazuju čovjeka; ili je čovjek predmet istraživanja ili je sloboda.« (K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 52). »Načelno, čovjek je sebi dvostruko pristupačan: kao objekt istraživanja i kao egzistencija čija je sloboda nedohvatljiva bilo kojem istraživanju.« (Karl Jaspers, *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*, R. Piper & Co. Verlag, München 1953., str. 62).

Međutim, ni jedan ni drugi aspekt ne daju konačno i cjelovito određenje čovjeka. Znači, »čovjek je samom sebi neodređen«. ²³ Nijedan čovjek nije predmet i stoga ne može biti ni saglediv kao predmet; on je neizmjerljivo više od bilo kojeg predmeta. Sužavanje čovjeka u jednu čvrstu, fiksnu sliku o njemu zapravo je prijetnja njemu samom. ²⁴ Čovjek je moguća egzistencija koja se rasvjetljava, a rasvjetljavanje je egzistencije imperativ svakom pojedincu.

»To 'rasvjetljavanje egzistencije' nije znanje, nego unutarnje djelovanje pojedinca. (...) Pojam egzistencije obuhvaća napetost tjelesne realnosti i komunikacije, odnosno predmetne neposrednosti kao i duhovne otvorenosti i dinamike, mogućnosti izbora, odnosno odlučivanja.« ²⁵

Tjelesna se realnost egzistencije očituje u nužnosti njenog sjedinjenja sa svojom prirodom kako bi postala prisutnost, koja svojom spremnošću na otvorenost, komunikaciju i odlučivanje u svijetu *kreće na put* sebeupoznavanja i sebeostvarivanja.

Tek se rasvjetljavanjem egzistencije *rasvjetljava* čovjekov labirint zagonetnoga i neiscrpnoga, a svaki ga čovjek rasvjetljava zasebno; to je djelovanje svakoga pojedinca unutar samoga sebe. »Ljudi se ne mogu klasificirati, nego svaki čovjek prvobitno raspolaze svim mogućnostima, iako mu je ostvarenje empirijski stvarno ograničeno nasljednim osobinama i utjecajem sredine.« ²⁶ Nasljedne osobine naša su datost, a sredina (okruženje) u kojem *jesmo* utječe na nas, ali pred nama je *zahtjev* otkrivanja, traženja, nalaženja, izgrađivanja i življenja vlastite individualnosti pa o nama kao pojedincima ovisi kako i koliko ćemo biti *prožeti* tim utjecajem. Prema tome, iako nailazi na različita ograničenja ostvarujući samoga sebe, čovjek se mora s njima suočavati kako bi ih u svojoj slobodi i prema svojim mogućnostima *nadilazio*. Bez suočavanja s različitim ograničenjima nema ni suočavanja sa samim sobom, a bez suočavanja sa samim sobom nema ni izgrađivanja ni ostvarivanja sebe.

2.2. Zahtjev autentičnosti kao neispunjeno mjerilo ljudskoga

Ljudska autentičnost i neautentičnost! – Što je jedno, a što drugo? »Čovjek je relativan, jer je postao povijestan. (...) Ne postoji izvorno autentičan čovjek. Ili autentičan nije izvoran.« ²⁷ Autentičnost je kod Jaspersa povezana sa stvarnošću i istinom. ²⁸ »Za čovjeka autentičnost postoji u zauzimanju stava prema samom sebi (...).« ²⁹ Stvarnost i istina svakoga pojedinca jesu u odnosu prema samom sebi i prema drugima, odnosno u otkrivanju samoga sebe kroz otkrivanje svojih mogućnosti u komunikaciji i slobodi. Svatko mora osjećati svoju stvarnost, a istinu o sebi pronaći *u sebi*.

Što je u čovjeku bitno i istinsko? Ono bitno i istinsko u čovjeku leži s onu stranu orijentacije u svijetu, a to je moguća egzistencija. ³⁰ Jesu li bitnost i istinitost moguće egzistencije u njenoj povezanosti s transcencijom, s obzirom na to da je transcencija s onu stranu orijentacije u svijetu? Je li i zašto neautentičnost obilježje ljudskoga? »Dokaz nemogućnosti jedne trajne ljudske 'autentičnosti' upućuje na antinomično složenu egzistenciju koja se ne može iscrpno shvatiti.« ³¹ Bez antinomija nema ostvarivanja moguće egzistencije. Najintenzivnije i najprodornije *djelovanje antinomija* svaka moguća egzistencija doživljava prolazeći kroz *granične situacije* ³² (patnja, borba, krivnja, smrt) u kojima se isprepleće i sukobljava ograničenje i mogućnost, ugrožavanje i podupiranje, propadanje i ostvarivanje, razaranje i dovršavanje, besmisao i smisao našega postojanja. Iskušavajući antinomičnosti svoga hoda prema ostvarenju, moguća egzistencija otkriva mogućnosti svoje autentičnosti.

3. Jaspersova filozofija egzistencije kao kritika filozofske antropologije

I izuzetnost čovjekove *pojavnosti* zrcali se, preko mogućnosti, u njegovoj slobodi.

»Čovjek je apsolutno jedinstven, iznimna pojava u poretku prirode i *prije* svake navodno pozitivne spoznaje ili zakonitosti svoje 'prirode'. On ima mogućnost biti slobodan, a s tom njegovom mogućnošću lome se sva potvrdna pojmovna shvaćanja njegova bića.«³³

S obzirom na čovjekovu mogućnost slobode, teško je *stvoriti* sliku o njemu, a još je teže donijeti zaključak o cjelini njegova bića i bitka.

3.1. Otvorena nasuprot zatvorene slike o čovjeku: čovjek – otvorena mogućnost

Zašto Jaspers odbija pojam filozofske antropologije? Njegova filozofija egzistencije odbija bilo kakvo pojmovno fiksiranje znanja o čovjeku. U istraživanju pitanja o ljudskom biću od strane filozofske antropologije, Jaspers vidi samo nejasnu i neprihvatljivu zbrku nespojivih sastavnih dijelova.³⁴ U filozofskoj se antropologiji istražuje više aspekata ljudskoga, a rezultati se istraživanja fiksiraju. Kao takva, antropologija je za Jaspersa neprihvatljiva jer ne donosi autentične rezultate o čovjeku.

Zagovarajući otvorenost u pristupu problematici ljudskoga bitka i egzistencije Jaspers ističe:

»Filozofija egzistencije bila bi odmah *izgubljena* kada *bi vjerovala da opet zna što je čovjek*. (...) Njen je smisao moguć samo kad u svojoj predmetnosti ostane bez tla. Ona budi ono što ne zna; ona rasvjetljava i pokreće, ali ne fiksira. Za čovjeka koji je na nekom putu ona je izraz,

23

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 105.

24

Usp. *ibid.*, str. 107.

25

Ibid.

26

K. Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, str. 560.

27

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 137.

28

Usp. *ibid.*, str. 138.

29

Karl Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1985., str. 35.

30

Usp. K. Jaspers, *Philosophie*, Band I, str. 128.

31

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 102.

32

Granične situacije su okosnica Jaspersove filozofije. Zanimljivo je vidjeti i usporediti kako ih on sistematizira: a) antinomična struktura opstanka; patnja; pojedinačne granične situacije: borba, smrt, slučaj, krivnja (vidjeti: K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, str. 229–280) i b) granična situacija povijesne određenosti egzistencije; pojedinačne granične situacije: smrt, patnja, borba, krivnja; granična situacija upitnosti svega opstanka i povijesnosti zbiljskoga uopće (vidjeti: K. Jaspers, *Philosophie*, Band II, str. 209–254).

33

W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 517.

34

Usp. O. F. Bollnow, »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie«, str. 189. Govoreći o poimanju ljudskoga bitka danas, Jaspers navodi znanosti o čovjeku: sociologija, psihologija, antropologija. (Vidjeti: Karl Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, Walter de Gruyter, Berlin–New York ⁵1999., str. 138–148).

pomoću kojega on zadržava svoj smjer te sredstvo kojim će očuvati svoje vrhunske trenutke radi ostvarenja tijekom života.«³⁵

Bez predmeta i predmetnosti filozofija egzistencije dobiva svoj smisao, orijentirana je na egzistenciju koja nije i ne može biti predmet. Njena je namjera dopiranje do nespoznatljivog i apelirajuće buđenje; ona ne odobrava opredmećivanje ni fiksiranje, nego apelira na slobodu i otvorenost svakoga pojedinca. Egzistencija ne može biti ni objekt ni objektivirani subjekt; ona je izvor i stoga bi onemogućavala rasvjetljavanje ukoliko bi se razvijala kao ontološko učenje.³⁶ »Samo iz moguće egzistencije, a onda na jedinstven, neusporediv način, mogu se istinski ostvariti ideje rasvjetljavanja egzistencije.«³⁷ Te su ideje za svakoga pojedinca zasebne i jedinstvene; svatko rasvjetljava svoju egzistenciju prema svojoj spremnosti i svojim mogućnostima.

Je li i koliko je moguća spoznaja i znanje o čovjekovoj egzistenciji? S obzirom na to da egzistencija nije i ne može biti predmetna, nemoguće ju je *znati*. Ni egzistencija ni transcendencija ne mogu biti predmetne, stoga i jesu znanju neshvatljive, pa govor o njima mora biti *apelirajuće buđenje*.³⁸ Iz ovoga zaključujemo da i egzistencija i transcendencija udaraju u granice znanja. A na što se odnose granice znanja i može li ih se premostiti? »Granice stroge općevažnosti bile bi ujedno granice samoga znanja.«³⁹ Sve što čovjek spoznaje jest objekt kao predmetnost i objektivno kao općevažeće.⁴⁰ A što je s istinom njegova spoznavanja? »Istina nije jednog načina, nije jedna i jedina. S obzirom na načine komunikacije, višestrukog je smisla (...).«⁴¹ Na temelju toga postoji razlika između egzistencijalne i znanstvene istine.⁴² Egzistencijalnu nam istinu o nama samima (ne o čovjeku općenito) otkriva rasvjetljavanje egzistencije, i stoga ta istina nije općevažeća, nego je za svakoga jedinstvena i nezamjenjiva. Upravo svojom *originalnošću* egzistencijalna istina udara »pečat« vjerodostojnosti i vrijednosti svakoj pojedinačnoj mogućoj egzistenciji na njenom putu traženja, nalaženja i potvrđivanja sebe i svoje autentičnosti.

Rasvjetljavanje egzistencije jest metoda kojom se rasvjetljavaju otvorene čovjekove mogućnosti.⁴³ A što znači rasvjetljavanje otvorenih čovjekovih mogućnosti? Kako ih rasvjetljivati i rasvijetliti? – Apelirajući na svakoga čovjeka pojedinca da bude slobodan i neovisan, odnosno da bude Ja (sebstvo). Cilj se rasvjetljavanja egzistencije ne odnosi na čovjekovo znanje o egzistenciji, nego na čovjekovo postajanje egzistencijom, jer tako i tako kognitivno znanje o čovjeku nije moguće.⁴⁴ Stoga je čovjek u rasvjetljavanju usmjeren samom sebi, ali ne bez komunikacije s drugim(a). Usmjerenost na samoga sebe, bez odnosa prema drugima, zatvorila bi mu svaku mogućnost upoznavanja pa i rasvjetljavanja samoga sebe. Slobodno *dolaženje* do svijesti o nama samima zapravo je egzistencijalno kretanje u svakom čovjeku pojedincu: otkrivanje mogućnosti i postajanje stvarnom egzistencijom.

Je li Jaspersovo shvaćanje čovjeka (čovjek ne može biti predmet racionalne spoznaje niti je rasvjetljavanje egzistencije kognitivna disciplina) neispravno i zašto?⁴⁵ Teško je govoriti o neispravnosti shvaćanja, a još je teže neispravnost potvrditi. Naime kod Jaspersa je uvijek riječ o čovjeku pojedincu i o pojedinačnoj egzistenciji, a u metodološkom je pristupu naglasak na shvaćanju i prihvaćanju čovjeka kao otvorene mogućnosti koja *dolazi* do sebeostvarenja pomoću apelirajućeg buđenja, odnosno pomoću rasvjetljavanja egzistencije. Drugim riječima, naglasak je na nemogućnosti opredmećivanja čovjeka koja rezultira nemogućnošću objektiviranja znanja o njemu. Jasno je da Jaspers nema objektivnog načina rasvjetljavanja egzistencije, što znači da ono nije usmjereno na predmet, niti ima opće važenje, niti može biti verificirano, pa po tome nije direktno ni priopćivo.⁴⁶ Stoga je filozofija egzistencije moguća samo na granici objektivne spoznaje.

3.2. Jaspersova kritika antropološke teorije cjeline

Očuvanje slobode nasuprot apsolutizacije. Kakvo je Jaspersovo mišljenje, stav o čovjeku? »Ili se krhka slika o čovjeku kao stvarno stanje prirode apsolutizira ili se čovjekova mogućnost ostavlja otvorenom, drugim riječima: ili ga se naturalizira ili ga se u njegovoj slobodi čuva.«⁴⁷ Dakle, ukoliko se želi sačuvati čovjekova sloboda i sâm čovjek u svojoj slobodi, važno je njegove mogućnosti ostaviti otvorenima. Svaka apsolutizacija čovjeka i ljudskoga općenito ukida njegovu slobodu, a ukidanje njegove slobode onemogućava rasvjetljavanje njegove egzistencije. Prekid slobode ujedno je prekid mogućnosti, a upravo su mogućnosti rasvjetljavajuće.

Jaspers je čvrstog stava prema antropologiji: »Nijedna antropologija ne spoznaje što je stvarni živi čovjekov opstanak.«⁴⁸ Za razliku od predstavnika filozofske antropologije, Jaspers ističe da se čovjek odnosi prema transcendentiji, što znači da ga se ne može ni poimati ni razumjeti bez odnosa prema transcendentiji.⁴⁹ Iako je u ovom odnošenju nejasno što se točno pod pojmom transcendentije misli (Transcendentija svih transcendentija, transcendentija svih imanentnih načina obuhvatnoga ili Transcendentija kao sinonim za Boga), Jaspers kontinuirano ističe da je upravo ona *izvorište* i *cilj* moguće egzistencije te da bez nje nema ni slobode ni konačnog ostvarenja. »Po mjerama opstanka čovjek mora od sebe zahtijevati više nego što može ostvariti kako bi sebi postao izvjestan. Nadilazeći sebe, on je međubiće koje je izgubljeno, ukoliko sebe ne dobije u bezuvjetnom.«⁵⁰ Samo težnjom za *višim* od ostvari-

35

K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, str. 150.

36

Usp. K. Jaspers, *Philosophie*, Band II, str. 429. »Rasvjetljavanje egzistencije nije ontologija.«

37

Ibid., str. 16.

38

Usp. O. F. Bollnow, »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie«, str. 194.

39

Ibid., str. 195.

40

Usp. K. Jaspers, *Philosophie*, Band I, str. 28.

41

K. Jaspers, *Vernunft und Existenz. Fünf Vorlesungen*, R. Piper & Co. Verlag, München 1960., str. 74.

42

Usp. O. F. Bollnow, »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie«, str. 196.

43

Usp. W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 517.

44

Usp. ibid. »Rasvjetljavanje egzistencije vodi nas izvan svake spoznaje u nespoznavu, u ne-

znanje, što znači u egzistencijalnu svijest nas samih i naše slobode.«

45

Usp. ibid., str. 518. W. A. Earle zaključuje da čovjek kod Jaspersa nije lišen spoznajnosti, te da su mnogi Jaspersovi uvidi zapravo sastavni dijelovi racionalne i kognitivne filozofije čovjeka.

46

Usp. ibid., str. 519.

47

K. Jaspers, *Von der Wahrheit. Philosophische Logik. Erster Band*, str. 781.

48

Ibid., str. 156. W. A. Earle ističe prodornost Jaspersove kritike antropologije: »Nisu samo empirijske znanosti beznadno neprikladne za istraživanje čovjeka, nego ga ne može obuhvatiti nijedna kognitivna ili racionalna disciplina bilo koje vrste. Primarno, čovjek uopće nije objekt i zato ga se ne može spoznati; samo se predmetno može spoznati.« (W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 517).

49

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 29.

50

K. Jaspers, *Philosophie*, Band II, str. 298–299.

voga, čovjek nadilazi samoga sebe, a pronalazi se samo u bezuvjetnom. A što je bezuvjetno? Po čemu čovjek zna da je u bezuvjetnom?

»On [čovjek, Lj. B.] je jedino biće na svijetu kojem je kroz opstanak jasan bitak. (...) On se zna stvarno kao čovjek tek kad živi otvoreno za bitak u cjelini, u svijetu s transcendencijom. (...) Stoga ne može sebe poimati kao puki rezultat događaja u svijetu. Radi toga on prekoračuje svoj opstanak i svijet (...). On nije u izvoru siguran, a nije ni na cilju. U svom životu on traži vječno između izvora i cilja.«⁵¹

Nejasno je postoji li razlika između čovjekova izvora i cilja, kao što je nejasno i traženje vječnoga između izvora i cilja. Čovjek nije slučajnost u svijetu, a prepušten samom sebi u velikoj je neizvjesnosti. Kako bi pronašao izvjesnost, čovjek mora živjeti otvoreno za bitak u cjelini, što znači da mora živjeti slobodno. Bez slobode, čovjek je bez mogućnosti kretanja iz neizvjesnosti u izvjesnost. Može li čovjek ikada stići do izvjesnosti?

Rasvjetljavanje nasuprot objektivizacije. Čovjek nije predmet i stoga ostaje do kraja nespoznatljiv. Egzistencija kao čovjekova srž, spoznaji je nedokučiva. S obzirom na nedokučivost egzistencije, ostaje upitno: Kako je moguće rasvjetljivati egzistenciju ako ona nije i ne može biti predmet koji je moguće opisati?⁵² Jesu li egzistencija i njeno rasvjetljavanje u (ne)mogućnosti prijelaza granice objektivne spoznaje? Čovjek se kao moguća egzistencija i kao sloboda ne može potpuno iscrpiti empirijskim istraživanjem; moguća se egzistencija pojavljuje »pred« i »za« drugu moguću egzistenciju s kojom je u egzistencijalnoj komunikaciji. Ni antropologija, ni psihologija ni sociologija ne mogu dokučiti najdublji temelj čovjekova života.⁵³ »U kojem je smislu, dakle, egzistencija 'apsolutno nepredmetna'?«⁵⁴ Nejasna je razlika između egzistencijalne spoznaje i različitih formi objektivne spoznaje.⁵⁵ »Ako ja ne znam što sam, kako onda mogu znati da nisam ni to što o meni kaže empirijska antropologija i racionalna filozofija?«⁵⁶ Je li čovjek isključivo ono što otkriva o sebi rasvjetljavajući svoju egzistenciju i u egzistencijalnoj komunikaciji s drugim(a)? Svako otkriće ujedno rađa novu zagonetku. Iako nas približava nama samima, nijedno otkriće ne izriče do kraja *tko smo* i *što smo*. »Ili uopće nema objektivne spoznaje ili, ako je ima, rasvjetljavanje egzistencije samo je jedna njena mogućnost.«⁵⁷ Budući da se odnosi na individualnost svakoga pojedinca i da je svatko primjenjuje individualno, teško je ili nemoguće govoriti o rasvjetljavanju egzistencije kao o mogućnosti objektivne spoznaje. »Egzistencijalno-rasvjetljavajuća misao svagda dovodi do granice na kojoj je moguć apel pojedincu kao i skok koji se nikad ne izvodi identično, nego ga izvodi svaki pojedinac na neuopćiv način. Stoga je opći misaoni tok samo put (...).«⁵⁸ Dakle, *što je čovjek*, mi spoznajemo kroz nas same, i to rasvjetljavajući svoju egzistenciju i u komunikaciji s drugim(a). A o rasvjetljavanju svoje egzistencije čovjek odlučuje tek u svojoj slobodi, po kojoj i jest samom sebi darovan: »Kada sam doista slobodan, siguran sam da to nisam zahvaljujući sebi.«⁵⁹ Je li jedina čovjekova izvjesnost u svijetu u njegovoj spoznaji da je on slobodno biće zahvaljujući nekom D/drugom?

Proizašle iz rasvjetljavanja egzistencije, spoznajnost i spoznatljivost ljudskoga bitka isključuju svaku objektivizaciju. (...) Kao opstanak u svijetu, čovjek je spoznatljivi predmet.«⁶⁰ Nijedan spoznajni put koji nastoji shvatiti čovjeka, ne uspijeva ga shvatiti u cjelini, a ukoliko teži za cjelinom, stvara prividno znanje o njemu. A prividnim se znanjima o čovjeku prikriva sâm čovjek.⁶¹ Na čovjeka moramo gledati kao na cjelinu, ali cjelinu koja je otvorena i koju je nemoguće u potpunosti iscrpiti. Čovjek je kompleksno biće. Nema ljudskoga bitka bez rascjepa; u svojoj je najdubljoj biti čovjek rascijepljen: sve vidi u prepekama.⁶² A s druge strane čovjek je u svojoj najdubljoj biti sloboda, ali i

svoju slobodu i njenu realizaciju doživljava u mnogim oprekama. Koliko je čovjek doista slobodan, s obzirom na to da mu je sloboda darovana? Tko ili što čovjeku najčešće *oduzima* njegovu slobodu?

Izdaja čovjekovih egzistencijalnih mogućnosti. Načelno, Jaspers se protivi filozofskoj antropologiji kao obuhvatnom učenju o čovjeku, i to posebno pojmovnom fiksiranju.⁶³ U nastojanju za čvrstoćom i cjelinom znanja o čovjeku, Jaspers vidi izdaju čovjekovih egzistencijalnih mogućnosti.⁶⁴ Upravo egzistencijalne mogućnosti ne dopuštaju nikakvu čvrstoću znanja o čovjeku jer on *jest i ostaje* otvoren. Filozofska antropologija, po Jaspersu, zanemaruje *čovjekovu otvorenost* jer se usmjerava na pojedine aspekte njegova bića te ih pojmovno fiksira.

»Antropološko shvaćanje prima u sebe mogućnosti duhovnog viđenja, da bi pak ono što te mogućnosti obuhvaćaju odmah degradiralo na jedan naturalistički bitak. Tim mišljenjem vlada mjerilo vitalnog trajanja, od kategorija uzrastanja do odumiranja (...). Za to shvaćanje čovjekova mnogostrukost nije pojava egzistencije u njenom opstanku kao povijesnost i usud.«⁶⁵

Po ovome, takvim bi se shvaćanjem na neki način sputavala ili zanemarivala čovjekova mnogostrukost proizašla iz njegove egzistencije kao trajne mogućnosti (otvorenosti), pred kojom su izazovnosti sebeostvarivanja i to izazovnosti koje njenu spremnost i odvažnost stavlja u kušnju.

Nemogućnost poimanja istinitosti i cjelovitosti ljudskoga bitka. Svojom je pojavnošću moguća egzistencija u svijetu u kojem se trga u traženju mogućnosti i nalaženju stvarnosti. »*Filozofirajući mi razlučujemo* orijentaciju u svijetu kao istraživanje objektivne stvarnosti, rasvjetljavanje egzistencije kao apel na samobitak i metafiziku kao traženje transcencije.«⁶⁶ Gdje se nalazi istinski bitak? Kako moguća egzistencija dolazi do istinskog bitka? »Ali istinski

51

K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 68–69. Čovjek želi nadići vremenski opstanak i svijet, nemir i nesigurnost u svijetu; iz vremenskog opstanka on želi u vječnost. (Usp. K. Jaspers, *Kleine Schule des philosophischen Denkens*, str. 65).

52

Usp. W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 517.

53

Usp. *ibid.*, str. 522–523.

54

Ibid., str. 523.

55

Usp. *ibid.*

56

Ibid., str. 526.

57

Ibid.

58

K. Jaspers, *Philosophie*, Band I, str. 55.

59

K. Jaspers, *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*, str. 63.

60

Ibid., str. 64.

61

Usp. *ibid.*, str. 65.

62

Usp. K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, str. 136.

63

Usp. O. F. Bollnow, »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie«, str. 185.

64

Usp. *ibid.*

65

K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, str. 144–145. E. Kiss zastupa tezu da Jaspers u okviru svoje koncepcije znanosti kritizira antropologiju. (Usp. Andre Kiss, »Marxismus, Psychoanalyse, Anthropologie: Zu Karl Jaspers' wissenschaftstheoretische Ansätzen«, u: Richard Wisser, Leonard H. Erlich (Hrsg.): *Karl Jaspers' Philosophie: Gegenwartigkeit und Zukunft/Karl Jaspers' s philosophy: Rooted in the Present, Paradigm for the Future*, Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg 2003., str. 284–289, ovdje str. 288).

66

K. Jaspers, *Philosophie*, Band I, str. 73.

bitak nalazimo samo tamo gdje se *tri načina bitka*: svijet, egzistencija i transcendencija, za nas bez nejasnoće isprepleću u jedno, tako da nijedan nije bez onoga drugoga.«⁶⁷ Što znači *isprepletanje u jedno*, kada se ono ostvaruje i kada mogućoj egzistenciji postaje jasno kao jedno? Je li moguće njihovo jasno isprepletanje u jedno u vremenskom opstanku? Svijet, egzistencija i transcendencija kao jedno zapravo označavaju «konačno» ostvarenje i ispunjenje moguće egzistencije. Poteškoća razumijevanja ovog *stapanja u jedno* pojavljuje se u razmatranju (ne)mogućnosti ostvarivanja jedinstva između svijeta kao imanentne obuhvatnosti i egzistencije i transcendencije kao transcendentnih obuhvatnosti. Međutim, ne smije se zaboraviti da je egzistencija uz svoju transcendentnost (s obzirom na svoje *izvorište* i *uvirište*) ujedno i imanentna (s obzirom na svoju pojavnost u opstanku u svijetu), te je kao takva »most« između svijeta i transcendencije. Kada bi njihovo isprepletanje u jedno bilo moguće u vremenskom opstanku, moguća bi egzistencija imala jednostavan i lagan put ostvarivanja same sebe i pronalaženja istinskog bitka.

Može li se govoriti o cjelini ljudskoga bitka i je li uopće opravdano postavljati tezu o shvaćanju cjeline ljudskoga bitka? Kod Jaspersa je *cjelina ljudskoga bitka* dokaz njegove vlastite metodologije, ali i ukupnost njegovih razmišljanja o pitanju *što je čovjek*; kod njega je jasno nepovjerenje prema antropologiji.⁶⁸ Znanost zahtijeva sistematičnost i cjelinu, dok Jaspers ističe da je nemoguće izreći tezu o cjelini ljudskoga bitka. »Čovjek je u svom biću nedovršen, samom je sebi u spoznaji nepristupačan.«⁶⁹ Stoga je nemoguće govoriti o zaokruženoj cjelini ljudskoga bitka. Sintetizirati sve spoznaje o čovjeku značilo bi zatvoriti svaku »poru« mogućnosti, nedovršenosti i tajanstvenosti njegova bića i bitka.

»Prikladna sinteza moguća je jedino pomoću *strukturiranja našega znanja* o čovjeku kao razvijanje osnovnog načina našega shvaćanja, mišljenja i njihovih kategorija, tj. naših metoda. U ovakvom metodološkom nacrtu znanost dopire do one granice do koje su joj pristupačni predmeti kao takvi. Ali da bi se dospjelo do ove granice, mora se poznavati ono što se zbiva s onu stranu granice.«⁷⁰

Ako smo sami sebi tajanstveni i zagonetni s ovu stranu granice, kako je moguće znati što se zbiva s onu stranu granice? »Znanje je znanstveno preko metode, preko sistematskog jedinstva svega što se ikada znalo (...).«⁷¹ Rasuta se znanja metodom sistematskog jedinstva povezuju u cjelinu, ali ta cjelina ne smije biti i ostati zatvorena.

»Zabluda je znanja o čovjeku htjeti u cjelini organizirati tehnički kao da bi jedno moglo bez drugoga, kao da bi se ova znanja mogla svesti na jednu razinu. (...) Na kraju ne proizlazi nijedan empirijski spoznat temeljni ljudski bitak. Štoviše, na kraju također ostaju otvoreni i sâm ljudski bitak i znanja o njemu.«⁷²

Cjeline pojedinačnih područja istraživanja ne mogu se sabrati u jednu jedinu cjelinu:

»Dotične su cjeline partikularne perspektive, a nikada cjelina samoga čovjeka. Cjelina čovjeka ne može nam postati predmet. Filozofsko nam temeljno držanje, odnosno svijest pokazuje zašto je to tako i čuva nas od takvih apsolutiziranja.«⁷³

Kada je u pitanju čovjek, nedopustivo je podvrgavanje bilo kakvom zaokruživanju i apsolutiziranju.

»Zbog ovoga smatramo pogrešnim zahtjev da se od cjeline ljudskoga bitka stvara posebno istraživačko i stručno područje. Spoznaja se iscrpljuje u pojedinostima i u povremenim posebnim cjelinama. Antropologija ne dodaje nikakve nove spoznaje.«⁷⁴

Nije li Jaspersova tvrdnja o antropologiji neutemeljena? Doprinos antropologije boljem razumijevanju čovjeka i njegova bitka nikako se ne smije zanemariti. Stoga bi bilo neodgovorno i nepravedno zastupati tezu o filozofskoj antropologiji kao disciplini koja *promatra* čovjeka isključivo s jednog aspekta i ne donosi nove spoznaje o njemu.

Nemogućnost svođenja čovjeka na jedan ključni pojam. Može li se čovjeka svesti na jedan ključni pojam? »Upitno je uspijeva li čovjek iz svoga sadašnjeg položaja stvoriti ključan pojam samoga sebe.«⁷⁵ Svako svođenje čovjeka na bilo koji ključan pojam znači ograničavanje onoga što on stvarno jest. Nije li najprikladnije određenje čovjeka: *otvorena mogućnost*? Ovakvo *određenje* implicitno i eksplicitno *zabranjuje* bilo kakva pojmovna ograničenja, te je dokaz čovjekove slobode i nužnosti njegova neograničavanja u bilo kojem smislu.

Je li čovjek kroz svoju povijest na putu prema samom sebi? Kako i kada čovjek zna da je na tom putu? Antropološki se pogled na čovjeka obvezno osvrće na čovjekovo živo tijelo.⁷⁶ Kao živo tijelo, čovjek je iščezavajući u svijetu, što znači da vremenom nestaje, propada, a u trenutku u kojem tijelo prestane biti živo, on napušta svijet.⁷⁷ Ali, ni za antropologiju čovjek nije samo živo tijelo među ostalim živim vrstama u prirodi. Gledano antropološki, čovjek također nije izolirano biće, nego je uvijek u odnosu ili sa sobom ili s drugim(a), a to nam potvrđuju i njegove antropološke dispozicije: povjerenje, zahtjevi i želje, gospodarenje i um.⁷⁸ Kao *izvorna* čovjekova dispozicija, povjerenje je temelj *otvorenosti* u međuljudskim odnosima. Jesu li čovjekovi zahtjevi i želje povezani s doživljavanjem njegova tijela i tjelesnih potreba? Je li fenomen čovjekove moći povezan s njegovom voljom? Je li um povezan s čovjekovim tjelesnim funkcijama? Može li um kontrolirati čovjekove tjelesne potrebe? Jesu li ove dispozicije uzrok i posljedica čovjekovih tjelesnih funkcija, te jesu li jedna s drugom u suprotnosti? Čovjekove dispozicije istovremeno su prilika i nepravilika: mogu čovjekov život unaprijediti, ali i razoriti.⁷⁹ Pred svakim

67

Ibid. Kantova pitanja – Što mogu znati? Što trebam činiti? Čemu se smijem nadati? Što je čovjek? – Jaspers preoblikuje: Što možemo znati u znanostima? Kako možemo ostvariti najdublju komunikaciju? Kako nam je istina dostupna? (Usp. Karl Jaspers, *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze*, R. Piper & Co. Verlag, München 1951., str. 344). E. Lehnert ističe da se upravo na temelju ovih pitanja dolazi do razlike između Jaspersove filozofije egzistencije i filozofske antropologije. (Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 254).

68

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 103.

69

K. Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, str. 625.

70

Ibid.

71

K. Jaspers, *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*, str. 73.

72

K. Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, str. 625.

73

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 104.

74

K. Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, str. 628.

75

Joachim Ficher, »Philosophische Anthropologie. Zur Rekonstruktion ihrer diagnostischen Kraft«, u: J. Friedrich, B. Westermann (Hrsg.), *Unter offenem Horizont*, str. 249–280, ovdje str. 249.

76

Usp. *ibid.*, str. 251.

77

Usp. *ibid.*

78

Usp. *ibid.*, str. 256–257.

79

Usp. *ibid.*, str. 276.

je pojedincem *zadaća* kao izazov i iskušenje da, kroz svoj život, sebe traži, nalazi, izgrađuje, unaprjeđuje i ostvaruje.

3.3. Nemogućnost stvaranja slike o čovjeku

Ne može se govoriti o nekoj slici čovjeka jer »samom sebi nikad dovoljan, nijednim znanjem obuhvaćen, čovjek je sebi šifra.«⁸⁰ Je li u Jaspersovu govoru o čovjeku kao šifri riječ o suprotstavljanju *svim* pokušajima stvaranja slike o čovjeku? Nije li posebnost njegova pogleda na čovjeka upravo u isticanju važnosti čovjeka pojedinca, njegove jedinstvenosti i nezamjenjivosti, njegove slobode i potrebe za komunikacijom?

»U rasvjetljavanju egzistencije Jaspers čuva jedinstvenost i nezamjenjivost svakoga pojedinačnog čovjeka i izbjegava apstrakcije koje nemaju veze sa životnom stvarnošću. (...) Ne zasniva jasno nikakvu sliku o čovjeku; on govori o čovjeku i ne može taj govor nazvati slikom.«⁸¹

A neprihvatanje *slike* o čovjeku zapravo je neprihvatanje *određenosti definiranja* cjelovitosti ljudskoga bića i bitka. Svaka znanstvena metoda, za razliku od rasvjetljavanja egzistencije, gubi iz vida čovjekovu jedinstvenost i nezamjenjivost. Nikakva se znanja o čovjeku ne mogu fiksirati jer je čovjek otvorena mogućnost.

»Čovjek nije predmet kojeg bi se spoznajom moglo postupno iscrpiti. I još gore: to, što mi o čovjeku ne znamo i ne možemo znati, uređeno je tako da to što navodno znamo ponovo postaje upitno.«⁸²

Svako otkriveno znanje o čovjeku otvara novo neznanje, jer je čovjek neiscrpiv. »Čovjek nije činjenično stanje koje čeka da ga se opiše, nego očitovanje slobode i nepredviđenih mogućnosti.«⁸³ I opet se potvrđuje teza da je čovjek sloboda, a u svojoj slobodi spektar različitih mogućnosti.

Razilaženje zbog različitosti: »otvaranje« nasuprot »fiksiranju«. Ako su filozofska antropologija i filozofija egzistencije potpuno svojevrsni načini filozofskog mišljenja, ne može se govoriti o filozofskoj antropologiji unutar filozofije egzistencije, kao ni o filozofiji egzistencije unutar filozofske antropologije.⁸⁴ Međutim u Jaspersovoj su filozofiji egzistencije zastupljeni antropološki elementi pa je moguće govoriti o filozofskoj antropologiji unutar nje. Slika čovjeka unutar filozofske antropologije razlikuje se od slike čovjeka unutar filozofije egzistencije.⁸⁵ Jaspersov je čovjek *pojedinac* čija je egzistencija polazište spekuliranja o njemu ali i polazište njegova *zasebnog* kretanja prema sebeostvarivanju

U filozofiji egzistencije razum nije dovoljan za istraživanje istine.⁸⁶ A nije dovoljan stoga što se ta istina ne postiže objektivnom metodom istraživanja, nego apelirajućim buđenjem i rasvjetljavanjem pojedinačne moguće egzistencije.

»Filozofija egzistencije jest mišljenje koje cjelokupno stručno znanje koristi, ali ga nadilazi, mišljenje posredstvom kojega bi čovjek želio postati njim samim. To mišljenje ne spoznaje predmete, nego rasvjetljava (...)«⁸⁷

Po ovome je filozofija egzistencije *iznad* stručnog znanja jer rasvjetljava. Je li moguće rasvjetljavanje čovjeka bez stručnog znanja? Ako filozofija egzistencije nema neke spoznaje i znanja o čovjeku, ne može ga ni rasvjetljivati ni rasvijetliti. Koja je potreba rasvjetljavanja? – Ne fiksirati, nego *otvoriti!* Fiksiranje ukida slobodu, a *otvaranje* pruža uvijek nove mogućnosti; fiksiranje opredmećuje, a *otvaranje* omogućuje. Iz ovoga proizlazi da je namjera Jaspersove filozofije egzistencije apelirajućom i rasvjetljavajućom metodom dovesti čovjeka pojedinca k njemu samom. Imperativ je omogućiti egzisten-

ciji slobodu kako bi bila *moguća* egzistencija i na putu otkrivanja vlastite autentičnosti. Bez slobode nema ni mogućnosti, ni otvorenosti ni ostvarenja. Znači, bez otvorenosti nema mogućnosti, bez mogućnosti nema izbora, bez izbora nema odlučivanja, bez odlučivanja nema slobode, bez slobode nema ostvarenja, bez ostvarenja nema autentičnosti.

Jesu li Jaspersova kritika filozofske antropologije i njegovi aspekti ljudskoga plodno tlo za raspravu o kraju čovjeka?⁸⁸ Istina je da se Jaspers pita o čovjekovoj budućnosti i kraju, ali se njegovo pitanje o kraju ne odnosi na kraj čovjeka kao takvoga, nego na budućnost kojoj prijeti uništenje i nestajanje mogućnosti slobode.⁸⁹ Na čovjeka moramo gledati kao na cjelinu, ali ga ne možemo u cijelosti spoznati ni odrediti. Čovjek je otvoren, a njegova otvorenost nije njegov kraj, nego njegov beskraj. Svako bi zaokruživanje i fiksiranje partikularnih spoznaja o čovjeku značilo impliciranje njegova kraja. Mogućnost čovjekova oslobođenja krije se u njegovoj slobodi i u odgovornosti koja iz nje proizlazi. Oduzimanje slobode i mogućnosti čovjeku rezultira zatiranjem njegove individualnosti, odnosno njega samoga.

Dakle, bez obzira na mnoge pokušaje iscrpnog shvaćanja čovjeka, čovjek je više od rezultata bilo kojeg pokušaja istraživanja njega samoga.

»Dok se spoznaja svugdje sudara s granicama na kojima nam više ništa nije shvatljivo, u upoznavanju nas samih spoznaja dopire do granica na kojima nam je nešto kao stvarnost iz drugih izvora i bez znanja pristupačno.«⁹⁰

80

K. Jaspers, *Philosophie*, Band III, str. 187.

81

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 32–33. Rasvjetljavanje egzistencije nije ni znanost ni racionalno neosporna disciplina. (Usp. W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 516).

82

W. A. Earle, »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, str. 516–517.

83

Ibid., str. 517.

84

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 78.

85

Usp. ibid. Slike o čovjeku nosimo u sebi, ali nam one ne mogu reći što je zapravo čovjek, kao ni što je bio ili što je mogao i trebao biti, pa smo odgovorni za svaku sliku koja nas vodi u određivanju ili shvaćanju čovjeka. (Usp. K. Jaspers, *Kleine Schule des philosophischen Denkens*, str. 60; K. Jaspers, *Von Ursprung und Ziel der Geschichte*, str. 51).

86

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 79.

87

K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, str. 149. »(...) Čovjekovo mišljenje nije apstraktno, spekulativno ili sistematično, nego egzistencijalno, odnosno filozofsko-egzistencijal-

no. U tom mišljenju sudjeluje cijeli čovjek sa svojim strahovima i nadama.« (E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 79).

88

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 101. »Pojedini aspekti Jaspersove spoznajne teorije trebali bi u povezanosti s egzistencijalnom komunikacijom pokazati sljedeće: Usprkos žestokom odbijanju filozofske antropologije, Jaspers je, pozivajući se na Kanta, učinio važan, dosada malo uvažavan doprinos upravo toj filozofskoj disciplini.« (Ibid., str. 222–223)

89

Usp. Karl Jaspers, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, str. 466–467. Ipak, mi ne možemo biti sigurni u to uništenje. I sâm Jaspers govori o *uzaludnosti pitanja o budućnosti* ističući kako se budućnost određuje kroz ono što čovjek, na temelju svog znanja, planira te kroz donesene odluke o izboru mogućih putova. (Usp. ibid., str. 468). Znači, o čovjeku ovisi hoće li i kako *voditi borbu* za budućnost te se u toj *borbi* izboriti za svoju slobodu i očuvanje svoga samobitka (usp. Danilo Pejović, »Karl Jaspers«, u: Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb 1998., str. 233).

90

K. Jaspers, *Allgemeine Psychopathologie*, str. 641. »Ali, ukoliko mi doživljavamo, djelujemo, istražujemo, mi smo slobodni u svojoj samoizvjesnosti i stoga više od onoga što se o nama može istražiti.« (Usp. ibid., str. 633).

Može li se iz sebeupoznavanja kod Jaspersa iščitati potreba seberazumijevanja? Kako opravdati prigovor upućen filozofskoj antropologiji radi njenog naglaska na seberazumijevanju? »Jaspers ne prihvaća postojeću filozofsku antropologiju kao učvršćenje čovjeka i istovremeno cijelu svoju filozofiju izvodi iz metafizičke samointerpretacije čovjeka.«⁹¹ Oslanjajući se na svoju slobodu i *izvorište* samoga sebe, čovjek kao moguća egzistencija komunicira sebe u komunikaciji s drugim(a), iskušava antinomičnosti svoga opstanka i to sve u cilju sebeotkrivanja i sebeostvarivanja.

3.4. Neprihvatanje filozofske antropologije

Nedvojbeno se može zaključiti da u Jaspersovu opsežnom opusu ima antropoloških elemenata. S obzirom na zastupljenost *antropoloških elemenata* u njegovoj filozofiji egzistencije, može se govoriti o implicitnom doprinosu filozofskoj antropologiji, i to *uvjetno*. Što to znači? Naime, Jaspers se protivi filozofskoj antropologiji ukoliko ona postulira poseban aspekt čovjeka. Njegova je kritika usmjerena prvenstveno na zatvorenu sliku o čovjeku, s obzirom na to da čovjek nije i ne može biti predmet istraživanja. Teško je zaključiti i tvrditi da Jaspers u potpunosti odbija filozofsku antropologiju i njeno razumijevanje čovjeka. Važno je podsjetiti se da oduvijek postoji svojevrsni *stupanj rivalstva* između naučavanja filozofije egzistencije i naučavanja filozofske antropologije; jedna drugoj predbacuju manjkavost(i) u pristupu i rezultatima istraživanja problematike ljudskoga bitka. Usprkos svemu tome ne smiju se zanemariti doprinosi ni jednoga ni drugoga pristupa istraživanju ljudskoga bitka niti njihovi rezultati.

Jaspers osporava sve pokušaje postizanja cjelovite spoznaje o čovjeku, odnosno o nepredmetnom općenito.⁹² Je li on ipak postigao jedinstvo cjeline? Kako pomiriti pokušaj postizanja jedinstva cjeline s osporavanjem pokušaja postizanja cjelovite spoznaje?⁹³ Sve su spoznaje koje postizemo o čovjeku partikularne, pa se nijedna spoznaja ne može odrediti kao cjelovita. Je li partikularne spoznaje o čovjeku moguće *povezati* kako bi se postiglo jedinstvo cjeline? Govor o čovjeku zahtijeva uvažavanje više aspekata o problematici njegove egzistencije i njegova bitka. Čovjek je i empirijska stvarnost, ali i slobodno biće. Jaspersov je naglasak na čovjeku kao slobodi. Međutim u njegovoj se filozofiji egzistencije ne može u potpunosti zanemariti ni čovjek kao empirijska stvarnost, s obzirom na čovjekov opstanak i prisutnost u svijetu, i ono još važnije, s obzirom na isticanje čovjeka *kao* pojedinca. Ipak, odrednica čovjeka kao slobode ne odobrava istraživanje njega kao empirijske stvarnosti. Sloboda pruža čovjeku mogućnost postajanja svjesnim sebe i svoga bitka, ona je temeljna dimenzija njegove neiscrpnosti; po njoj se čovjek uzdiže iznad svijeta i samoga sebe.⁹⁴ S obzirom na čovjekovu beskonačnost i neiscrpnost, Jaspers ističe potrebu rasvjetljavanja svih istraživačkih mogućnosti.⁹⁵ Njegova je filozofija apelirajuća i kao takva usmjerena je na čovjeka pojedinca koji ostaje obavit skrovitošću. Čovjekova skrovitost najviše *odjekuje* u poimanju čovjeka kao šifre.⁹⁶ Nikada nijedno znanje o čovjeku nije u potpunosti obuhvatilo što je on zapravo; sve su te spoznaje samo partikularne jer čovjek nije i ne može biti predmet istraživanja. Metoda rasvjetljavanja egzistencije poštuje zasebnost svakoga čovjeka pojedinca, a odbacuje svako fiksiranje iskaza o njemu. Čovjek ostaje *nedovršen*, odnosno *beskonačna otvorenost*. A upravo su nedovršenost i otvorenost *signumi* njegove slobode.

Zaključak

Bez obzira na Jaspersovo *odbijanje* filozofske antropologije, moguće je govoriti o zastupljenosti antropoloških elemenata unutar njegove filozofije egzistencije (npr. čovjek – biće osjećaja, težnjâ i nagona, tjelesno, komunikativno, razumsko, slobodno, *samovoljno*, *ne-etično* biće), iako ih ovdje nismo posebno ni eksplicitno izlagali. Polazište i baza bile su nam (po)stavke: egzistencija – čovjekova mogućnost i čovjek – moguća egzistencija koje su ujedno osnova cjelokupne Jaspersove *filozofije čovjeka* ili *filozofije ljudske egzistencije*, a kroz cijelo izlaganje nastojalo se istaknuti čovjeka kao mogućnost, slobodu i otvorenost.

Jaspersova je filozofija svojevrsna kritika filozofske antropologije, a njegovi temeljni prigovori filozofskoj antropologiji jesu: neuvažavanje čovjeka kao otvorene mogućnosti, pokušaji postizanja iscrpnih i cjelovitih spoznaja o njemu, postuliranje posebnog aspekta čovjeka i fiksiranje spoznaje. Ostaje upitno je li njegova filozofija egzistencije pokušaj iscrpnog shvaćanja ljudske egzistencije kroz komunikaciju, um i transcendenciju?⁹⁷ Može se zaključiti da Jaspers nije imao namjeru niti je pokušavao iscrpno shvatiti čovjeka, ali je neosporno da je svojom filozofijom nastojao *zahvatiti* čovjeka i njegovu egzistenciju kroz više aspekata kao što su: sloboda, granične situacije, komunikacija itd. Svakim aspektom *pogleda* na čovjeka, Jaspers ističe da čovjek

91

E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 223.

92

Ipak, Jaspers je mišljenja da je svojom *Psihologijom svjetonazora* pokušao, kao i Hegel, postići jedinstvo cjeline: »Cjelokupno naše razmatranje ima namjeru, ništa drugo od onoga što čini HEGEL, dokle god ostaje shvatljiv.« (K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, str. 373). Međutim postoji razlika između *mogućnosti* Jaspersova pojma egzistencije i Hegelova naučavanja o fenomenologiji duha: »Pojam egzistencije čini ono što fenomenologija duha danas ne može učiniti, jer činjenica egzistencije isključuje 'sistem'.« (Wilhelm Anz, »Die Nähe Jaspers' zu Kierkegaard und zu Nietzsche«, u: Jeanne Hersch, Jan Milič Lochman, Reiner Wiehl (Hrsg.), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker. Symposium zum 100. Geburtstag in Basel und Heidelberg*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1983., str. 281–290, ovdje str. 283).

93

S druge strane, Jaspers se osvrće i na Kantovo naučavanje o idejama: dosezanje cjeline nedostižan je cilj, i to posebno kada je u pitanju čovjek: totalitet je ideja koja ostaje nedokučiva znanstvenim objektiviranjem. (Usp. W. Anz, »Die Nähe Jaspers' zu Kierkegaard und zu Nietzsche«, str. 214).

94

»Svijet se pokazuje kao beskraj. Ali čovjek pronalazi u sebi ono što ne nalazi nigdje u svijetu, nešto nepoznatljivo, nedokazivo, nikad

predmetno, nešto što izmiče svim istražujućim znanostima: slobodu i ono što je s njom povezano. Ovdje ne iskušavam nešto kroz znanje o Nečemu, nego kroz djelovanje. Ovdje put vodi iznad svijeta i nas samih k transcendenciji.« (K. Jaspers, *Der philosophische Glaube*, str. 59).

95

Usp. K. Jaspers, »Philosophische Autobiographie«, u: P. A. Schilpp (Hrsg.), *Karl Jaspers*, str. 1–79, ovdje str. 15. A kada razmišljamo o čovjekovoj beskonačnosti i neiscrpnosti, nezaobilazna nam je misao i svijest o čovjekovoj konačnosti. I opet se pokazuje kako je čovjek rastrgan između konačnog i beskonačnog, nužnosti i mogućnosti, odnosno između neizvjesnosti u vremenskom opstanku i izvjesnosti u vječnosti. Ovakvim poimanjem čovjeka Jaspers osvjeđuje recepciju Kierkegaardove misli. (Vidjeti: Søren Kierkegaard, *Bolest na smrt*, Mladost, Beograd²1980., str. 22–32).

96

Jaspers osporava bilo kakav pokušaj postizanja potpune spoznaje o čovjeku, kao i ispravnost samo jednog pristupa istraživanju ljudskoga bitka: »Svaka potpuna spoznaja čovjeka pokazuje se kao obmana nastala na temelju proglašavanja nekog stajališta jedinim i uzdizanjem neke metode na stupanj univerzalnosti.« (K. Jaspers, »Philosophische Autobiographie«, str. 14).

97

Usp. E. Lehnert, *Die Existenz als Grenze des Wissens*, str. 102.

jest i ostaje otvorena mogućnost i upravo polazeći od ove svoje (po)stavke o čovjeku, on iznosi svoje prigovore filozofskoj antropologiji. A koliko su njegovi prigovori opravdani? Neosporno je da njegovi prigovori filozofskoj antropologiji nemaju čvrsto tlo pod nogama, odnosno da nisu argumentirano utemeljeni. Izrazito je teško, pa i nemoguće složiti se s Jaspersom u njegovu mišljenju kako filozofska antropologija ne donosi nikakve nove spoznaje te da svojim spoznajama ugrožava ili čak oduzima čovjekovu slobodu. Iako se *borio* protiv apstrakcija kada su u pitanju čovjek i njegova egzistencija, Jaspers ih ipak nije uspio *izbjeći*.

Literatura

Primarna:

Jaspers, Karl: *Allgemeine Psychopathologie*, Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York ⁸1965.

Jaspers, Karl: *Der philosophische Glaube*, R. Piper & Co. Verlag, München 1948.

Jaspers, Karl: *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, R. Piper & Co. Verlag, München 1962.

Jaspers, Karl: *Die geistige Situation der Zeit*, Walter de Gruyter, Berlin–New York ⁵1999.

Jaspers, Karl: *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb 1998.

Jaspers, Karl: *Einführung in die Philosophie. Zwölf Radiovorträge*, R. Piper & Co. Verlag, München 1953.

Jaspers, Karl: *Kleine Schule des philosophischen Denkens*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1974.

Jaspers, Karl: *Philosophie*. Band I: *Philosophische Weltorientierung*, Band II: *Existenzerhellung*, Band III: *Metaphysik*, Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York ⁴1973.

Jaspers, Karl: »Philosophische Autobiographie«, u: Paul Arthur Schilpp (Hrsg.), *Karl Jaspers*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1957., str. 1–79.

Jaspers, Karl: *Psychologie der Weltanschauungen*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1985.

Jaspers, Karl: *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze*, R. Piper & Co. Verlag, München 1951.

Jaspers, Karl: *Vernunft und Existenz. Fünf Vorlesungen*, R. Piper & Co. Verlag, München 1960.

Jaspers, Karl: *Von der Wahrheit. Philosophische Logik. Erster Band*, R. Piper & Co. Verlag, München 1947.

Jaspers, Karl: *Von Ursprung und Ziel der Geschichte*, R. Piper & Co. Verlag, München 1963.

Sekundarna:

Anz, Wilhelm: »Die Nähe Jaspers' zu Kierkegaard und zu Nietzsche«, u: Jeanne Hersch, Jan Milič Lochman, Reiner Wiehl (Hrsg.), *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker. Symposium zum 100. Geburtstag in Basel und Heidelberg*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1983., str. 281–290.

Bollnow, Otto Friedrich: »Existenzerhellung und philosophische Anthropologie. Versuch einer Auseinandersetzung mit Karl Jaspers«, u: Hans Saner (Hrsg.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, R. Piper & Co. Verlag, München 1973., str. 185–223.

Čvriljak, Krešimir: »Od egzistencijalnog nemira do istine egzistencije. Ogled o Jaspersovoj filozofiji«, *Filozofska istraživanja* 14 (3/1985), str. 555–565.

Earle, William A.: »Die Anthropologie in der Philosophie von Karl Jaspers«, u: Paul Arthur Schilpp (Hrsg.), *Karl Jaspers*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1957., str. 515–531.

Fahrenbach, Helmut: »'Philosophische Anthropologie' und 'Existenzerhellung'. Ein nachträglicher Diskurs zwischen H. Plessner und K. Jaspers«, u: Jürgen Friedrich, Bernd Westermann (Hrsg.), *Unter offenem Horizont. Anthropologie nach Helmuth Plessner*. Mit einem Geleitwort von Dietrich Goldschmidt, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1995., str. 75–94.

Ficher, Joachim: »Philosophische Anthropologie. Zur Rekonstruktion ihrer diagnostischen Kraft«, u: Jürgen Friedrich, Bernd Westermann (Hrsg.), *Unter offenem Horizont. Anthropologie nach Helmuth Plessner*. Mit einem Geleitwort von Dietrich Goldschmidt, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1995., str. 249–280.

Friedrich, Jürgen; Westermann, Bernd (Hrsg.): *Unter offenem Horizont. Anthropologie nach Helmuth Plessner*. Mit einem Geleitwort von Dietrich Goldschmidt, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1995.

Hersch, Jeanne; Lochman, Jan Milič; Wiehl, Reiner (Hrsg.): *Karl Jaspers. Philosoph, Arzt, politischer Denker. Symposium zum 100. Geburtstag in Basel und Heidelberg*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1983.

Kierkegaard, Søren: *Bolest na smrt*, Mladost, Beograd²1980.

Kiss, Endre: »Marxismus, Psychoanalyse, Anthropologie: Zu Karl Jaspers' wissenschaftstheoretische Ansätzen«, u: Richard Wisser, Leonard H. Erlich (Hrsg.): *Karl Jaspers' Philosophie: Gegenwartigkeit und Zukunft / Karl Jaspers's philosophy: Rooted in the Present, Paradigm for the Future*, Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg 2003., str. 284–289.

Kordić, Ivan: *O biti istine. Filozofske studije*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1996.

Kribl, Josip: *Sloboda u egzistencijalnoj filozofiji Sorena Kierkegarda, Nikolaja Berdjajeva, Karla Jaspersa, Gabriela Marcela*, Zagreb 1974.

Kusić, Ante: *Humanizam i kršćanstvo*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1995.

Kušar, Stjepan: *Spoznaja Boga u filozofiji religije. B. Welte i božanski Bog*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996.

Lehnert, Erik: *Die Existenz als Grenze des Wissens. Grundzüge einer Kritik der Philosophischen Anthropologie bei Karl Jaspers*, Ergon Verlag, Würzburg 2006.

Löwith, Karl: »Die geistige Situation der Zeit«, u: Hans Saner (Hrsg.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, R. Piper & Co. Verlag, München 1973., str. 142–152.

Pejović, Danilo: *Karl Jaspers*. Pogovor u: Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb 1998.

Ries, Johannes: »Menschliche Existenz bei Jaspers«, *Die neue Ordnung* 4 (1950), str. 525–533.

Saner, Hans (Hrsg.): *Karl Jaspers in der Diskussion*, R. Piper & Co. Verlag, München 1973.

Schilpp, Paul Arthur (Hrsg.): *Karl Jaspers*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1957.

Skledar, Nikola: *Čovjekov opstanak. Uvod u antropologiju*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996.

Szcepanik, Artur: *Gott als absolute Transzendenz. Die Verborgenheit Gottes in der Philosophie von Karl Jaspers*, Herbert Utz Verlag, München 2005.

Wisser, Richard: *Karl Jaspers: Filozofija u obistinjenju. Predavanja i članci*, KruZak, Zagreb 2000.

Wisser, Richard; Erlich, Leonard H. (Hrsg.): *Karl Jaspers' Philosophie: Gegenwartigkeit und Zukunft/Karl Jaspers's philosophy: Rooted in the Present, Paradigm for the Future*, Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg 2003.

Ljilja Budimir

Die Möglichkeit der Abhaltung der philosophischen Anthropologie bei Karl Jaspers

Zusammenfassung

Aus den anthropologischen Grundsätzen der Jaspers Existenzphilosophie: Existenz – die Möglichkeit des Menschen und der Mensch – mögliche Existenz, lässt sich seine Stellung zu der philosophischen Anthropologie ablesen. Nämlich, nach seinen Möglichkeiten ist der Mensch eine offene existentielle Wirklichkeit, die sich allen Versuchen „widersetzt“, ein geschlossenes Bild über ihn zu erstellen. Die Freiheit des Menschen ist sein nie zu Ende entdecktes Sein, nach dem er kein Untersuchungsgegenstand sein kann. Da Jaspers mit seiner Existenzphilosophie jede Möglichkeit ablehnt, ein umfassendes und abgerundetes Wissen über den Menschen und sein Dasein zu erlangen, wie auch die Möglichkeit, einen Sonderaspekt des Menschen zu postulieren und die Menschenkenntnisse zu fixieren, ist seine Philosophie eine eigenartige Kritik der philosophischen Anthropologie, beziehungsweise der anthropologischen Ganzheitstheorie.

Schlüsselwörter

Karl Jaspers, Mensch, Existenz, Existenzphilosophie, philosophische Anthropologie, Freiheit